

## QADIMGI SHARQ MAMLAKATLARIDA TIBBIYOTNI RIVOJLANISHI

Subanova Sevara Sayfiddin qizi  
Olmaliq Abu Ali ibn Sino nomidagi  
Jamoat salomatligi texnikumi  
Kattalarda hamshiralik ishi kafedrasi o'qtuvchisi

**Annotatsiya:** qadimgi sharq mamlakatlarida tibbiyot rivojlanishi insoniyat tarixining muhim sahifalaridan biridir. Ushbu davrda tibbiyot fanining asoslari, kasalliklarning sabablari va davolash usullari haqida ko'plab bilimlar to'plangan. Misr, Mesopotamiya, Hindiston va Xitoy kabi qadimgi sivilizatsiyalar o'zlarining tibbiy amaliyotlari bilan ajralib turardi. Qadimgi Sharq mamlakatlarida tibbiyot nafaqat ilmiy bilimlar bilan, balki diniy e'tiqodlar va madaniy an'analar bilan ham chambarchas bog'liq edi.

**Kalit so'zlar:** tibbiyot tarixi, diagnostika, davolash usullari, tabiiy dori-darmonlar, ruhiy va jismoniy kasalliklar, diniy e'tiqodlar, inson anatomiyasi, tibbiyot amaliyoti.

**Аннотация:** Развитие медицины на Древнем Востоке является одной из важнейших страниц в истории человечества. В этот период было накоплено много знаний об основах медицинской науки, причинах заболеваний и методах их лечения. Древние цивилизации, такие как Египет, Месопотамия, Индия и Китай, отличались своей врачебной практикой. В странах Древнего Востока медицина была тесно связана не только с научными знаниями, но и с религиозными верованиями и культурными традициями.

**Ключевые слова:** история медицины, диагностика, методы лечения, натуральные лекарства, психические и физические заболевания, религиозные верования, анатомия человека, врачебная практика.

**Abstract:** The development of medicine in the ancient East is one of the most important pages in the history of mankind. During this period, a lot of knowledge was accumulated about the foundations of medical science, the causes of diseases and methods of treatment. Ancient civilizations such as Egypt, Mesopotamia, India and China were distinguished by their medical practices. In the countries of the ancient East, medicine was closely connected not only with scientific knowledge, but also with religious beliefs and cultural traditions.

**Key words:** history of medicine, diagnostics, treatment methods, natural medicines, mental and physical diseases, religious beliefs, human anatomy, medical practice.

Qadimgi Sharq mamlakatlari, jumladan, Misr, Mesopotamiya, Hindiston va Xitoy, tibbiyot sohasida muhim yutuqlarga erishgan. Ularning tibbiy bilimlari va amaliyotlari bugungi kunda ham zamonaviy tibbiyotga ta'sir ko'rsatmoqda. Qadimgi Misr tibbiyoti papirus deb ataluvchi yozma manbalarda bayon etilgan. Tarixchi olimlar tibbiyotga oid bir necha papirus yozuv manbalari mavjudligini aniqlaganlar. SHulardan birinchisi Imhoteb papirusidir. Buni Imhotebning o'zi yozgan deb faraz qiladilar. Bundan tashqari, yana Georg Ebers, Edvin Smit, Brugsha degan olimlar nomi bilan ataluvchi papiruslar xam Britaniya tibbiy papirusi bor. Yana bulardan tashqari Kahun papirusi mavjudligi haqida ma'lumot-lar bor. Misr tabiblari asosan har xil shifobaxsh o'simliklardan foydalangan, qisman hayvonot mahsulotlarini ham ishlatganlar. Misr tabiblarining fikricha, xar bir kasallikda qo'llaniladigan dori recepti albatta murakkab bo'lishi zarur. Ba'zi receptlar 30-40 ingredientlardan, ya'ni alohida moddalardan tashkil topgan. Qadimgi Misr tabiblari qorinda (ichaklarda) gijjalar bo'lishini xam bilganlar. Misr tabiblari yozib beradigan receptlar tuzilishi xozirgi receptlarga o'xshaydi, balki undan ham to'larokdir. Chunki dori qanday kasallikda qo'llanishilishi xam ko'rsatilgan. Qadimgi Misrda tibbiyot ilm-fan sifatida juda rivojlangan edi. Misr shifokorlari anatomiyani yaxshi bilishar edi va jarrohlik amaliyotlarini muvaffaqiyatli bajara olishardi. Misrda "Ebers papirus" kabi qadimiy tibbiy matnlar saqlangan bo'lib, unda kasalliklar, ularning sabab va davolash usullari

haqida ma'lumotlar keltirilgan. Misrliklar tabiiy dori-darmonlardan, masalan, o'tlardan va mineralardan foydalanishgan. Ular ruhiy kasalliklarni ham inobatga olib, ruhiy salomatlikni saqlashga harakat qilishgan. Jarrohlik kasalliklaridn - har xil jarohatlar chiqqan-singanlarni davolash va xatna qilish bayon etilgan. Jarrohlik haqida Edvin Smit papirusidan to'laroq ma'lumot berilgan. Unda har xil a'zolarining jarrohlik kasalliklari boshdan boshlab, tananing quyi tomonlaridagi a'zolarigacha batafsil bayon etilgan. Misr tabiblari alohida kasalliklar bo'yicha ixtisoslashganlar. Tabiblar kosmetika bilan xam shug'ullanganlar. Tish kasalliklari bo'yicha mutaxassislar kasal tishni davolash va tuzatib bo'lmaydiganini olib tashlash bilan cheklanib qolmay, tishni plombalash usulini xam bilganlar.

Xitoyda tibbiyotning rivojlanishi ming yillar davom etgan va u an'anaviy tibbiyot tizimi bilan ajralib turadi. Xitoy tibbiyotida akupunktura, o'tlar bilan davolash va qondan tashqari energiya (Qi) tushunchalari muhim o'rin tutadi. Xitoylik shifokorlar organizmning ichki muvozanatini saqlashga intilishgan va kasalliklarni oldini olishga e'tibor berishgan. "Huangdi Neijing" (Saroy imperatori ichki klassikasi) kabi qadimiy matnlar Xitoy tibbiyotining nazariy asoslarini belgilab bergan. Xitoy- fan, madaniyat va tibbiyot yuksak darajada rivojlanlangan qadimgi sharq mamlakatlaridan biri edi. Qadimgi Xitoy tibbiyotini o'rganishda asosiy manba bo'lib «Ney-Czin» («Odam tabiati va hayoti») nomli kitob xizmat kiladi. Bu kitob «Xuandi Ney Czin» deb yozilgan, deb taxmin qilinadi. Odam organizmining tuzilishi va uning tabiati haqida Qadimgi Xitoy tabiblari samoviy elementlar nazariyasi pozitsiyasida turganlar, ya'ni ular butun borliq to'rt samoviy element (er, suv, havo, olov)dan iborat bo'ladi, binobarin, odam organizmining asosini xam shular tashkil etadi, deb o'ylaganlar. Kasalliklarni davolashda Qadimgi Xitoy tabiblari boshka xalqlarga bo'lmagan o'zlariga xos usullari ishlab chiqqanlar. SHu usullardan eng mashhurlari uchta - moksa, massaj va igna sanchib davolash usullaridir. Qadimgi Xitoyda ishlab chiqilgan va bu mamlakatda eng keng tarqalgan davo usli akupunktura, ya'ni igna sanchib davolash usulidir. Bu usul bir necha ming yillik tarixga ega. Bu usul hozir xam tiklandi va klinikalarda qo'llanmoqda.

Qadimgi SHarqning buyuk davlatlaridan biri Hindistondir. Bu mamlakat ham qadimiy an'analarga boy. Qadimgi Hindiston tibbiyoti tarixini o'rganishda asosiy manba bo'lib Ayur Veda hisoblanadi. «Ayur Veda» so'zi «hayotni bilish» degan ma'noni bildiradi. Bular hayotni bilish» degan ma'nont bi Atreyn Ayur Vedasi, CHaraki (Xaraki) Ayur Vedasi va Sushruta Ayur Vedasi. Bular ichida Sushruta Ayur Vedasi alohida e'tiborga molik. Sushruta tibbiyot tarixida birinchi bo'lib yallig'lanish jarayonining belgilarini tuliq ko'rsatib bergan. Bular shish paydo bo'lishi, qizarish, shu joyning harorati oshishi, og'riq paydo bo'lishi va yallig'langan a'zo funkciyasining pasayishidan iborat. Kasalliklarni davolashda qadimgi hind tabiblari ayniqsa, Sushruta juda mohir bo'lgan. Qadimgi hind tabiblarining jarrohlik sohasidagi eng buyuk yutug'i plastik operaciya. Plastik operaciya sohasida ayniqsa, Sushrutaning o'zi mashhur bo'lgan. Sushruta burun, quloq, lab kabi organlarni plastik yo'l bilan amalga oshirgan. Plastik operaciyalarda ishlatiladigan jarrohlik asboblari juda xilma-xil va takomillashgan bo'lgan. Umuman, hind jarrohlari 200dan ortik bunday asboblarni bo'lgan. Umuman, hi ishlatganlar. Mesopotamiya, ya'ni hozirgi Iroq hududida joylashgan qadimgi sivilizatsiyalar, tibbiyot sohasida ham o'ziga xos yutuqlarga ega bo'lgan. Ularning tibbiy amaliyotlari asosan diniy e'tiqodlar bilan bog'liq bo'lgan. Shifokorlar kasalliklarni yovuz ruhlar yoki xudolar tomonidan keltirilgan deb hisoblashgan. Mesopotamiyada "Kassit" va "Assur" kabi shifokorlar o'zining bilimlari bilan mashhur bo'lgan. Ular kasalliklarni diagnostika qilish va davolashda turli usullarni qo'llaganlar, jumladan, akupunktura va massaj. Qadimgi Sharq mamlakatlarida tibbiyotning rivojlanishi ko'p jihatdan diniy e'tiqodlar, tabiat bilan aloqalar va ijtimoiy hayot bilan bog'liq bo'lgan. Tibbiyot amaliyotlari ko'pincha ruhiy va jismoniy salomatlikni birlashtirib ko'rgan. Shuningdek, qadimgi shifokorlar kasalliklarni diagnostika qilishda tajriba va kuzatuvlarni qo'llaganlar. Qadimgi Sharq mamlakatlarida tibbiyotning rivojlanishi insoniyat tarixidagi muhim voqealardan biridir. Ularning bilimlari va amaliyotlari bugungi kunda ham zamonaviy tibbiyotga ta'sir ko'rsatmoqda. Qadimgi shifokorlarning tajribasi va bilimlari bizga salomatlikni saqlash va kasalliklarni



davolashda yangi yo'nalishlarni ochib berishda davom etmoqda. Qadimgi Sharq tibbiyoti nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki zamonaviy tibbiyot uchun ham o'rganilishi zarur bo'lgan qimmatli manba hisoblanadi.

### **Foydalanilgan adabiyot va havolalar**

1. Li B.N. "Xalq tibbiyoti". Toshkent, 2008 y., 179 bet.
2. Ким Э.Г. и соавт. «Методические разработки к практическим занятиям по нетрадиционным методам лечения». Ташкент, 1992
3. 5. Табеева Д.М. «Руководство по иглорефлексотерапии». М., 2004, 560 с.
4. 6. Лувсан Г. и соавт. «Основы иглорефлексотерапии». Москва, 2003 г., 615 615 стр. стр. ARXIV.UZ